

Istraživačko izvješće

ISTRAŽIVANJE PERCEPCIJA I STAVOVA CILJANIH SKUPINA U SKLOPU PROJEKTA „LIFE ARTINA – Mreža za očuvanje morskih ptica u Jadranu“

Ciljana skupina: turisti i posjetitelji Lastova

Prva dionica (ulazne ankete)

Autorica:
dr. sc. Nikolina Hazdovac Bajić

Institut društvenih znanosti „Ivo Pilar“, temeljem Ugovora o pružanju usluga sklopljenog s Udrugom za prirodu, okoliš i održivi razvoj Sunce

Dubrovnik, studeni 2021.

Sadržaj:

Sažetak.....	1
Summary	3
O istraživačkom projektu	5
1. Uvod	8
2. Turizam na Lastovu	9
3. Metoda i uzorak	12
4. Rezultati.....	15
5. Zaključak i preporuke.....	26
Literatura	29
Izvori.....	30
Prilozi.....	31
Prilog 1: Primjer anketnog upitnika.....	31

Sažetak

U sklopu projekta LIFE ARTINA jedna je projektna dionica usmjerena na posjetitelje izletničkim brodovima i turiste koji borave na Lastovu, kao posebnu ciljanu skupinu. Osnovna je pretpostavka da turizam kao fenomen može djelovati sinergijski s drugim ključnim prijetnjama za ptice i to na direktan ili indirektan način. No, planiranim partnerskim aktivnostima sektor turizma i očuvanja prirode nedvojbeno mogu postići obostranu korist.

Specifični ciljevi ove istraživačke dionice bili su među posjetiteljima i turistima s Lastova procijeniti poznavanje morskih ptica, dobiti uvid u poznavanje utjecaja i opasnosti koje prijete morskim pticama, istražiti svijest o potrebi zaštite i očuvanja morskih ptica te sukladno tome istražiti spremnost za promjene ponašanja koja posredno ili neposredno mogu biti opasnost za morske ptice.

Empirijsko istraživanje koje je provedeno odnosi se na uporabu kvantitativne istraživačke metode, odnosno anketnog istraživanja. Ankete su provođene u turističkoj sezoni 2021. godine (srpanj, kolovoz i rujan). Ukupno je u istraživanju sudjelovalo 115 ispitanika.

S obzirom na specifične ciljeve ove projektne dionice utvrđeno je da anketirani turisti pokazuju skromno znanje o morskim pticama na Jadranu te ih oko trećine prepoznaje gregulu i klaukavca, a nešto više sredozemnog galeba (iako ovaj podatak treba uzeti s rezervom jer je sredozemni galeb sličan galebu klaukavcu koji je mnogo učestalija vrsta na Jadranu). Tek oko polovice ispitanika navodi pojave koje predstavljaju opasnost za morske ptice, a i oni koji ih navode uglavnom identificiraju opće ekološke probleme na globalnoj razini. Rezultati pokazuju kako su se gotovi svi anketirani turisti složili da je važno zaštititi morske ptice na Jadranu, te je znatan udio njih iskazao spremnost na mijenjanje određenih ponašanja koja mogu biti opasna za ptice. Premda većina ispitanika nije nikad čula za LIFE ARTINA projekt, gotovo svi su iskazali podršku takvom projektu. Mali udio onih koji nisu objašnjavaju svoju suzdržanost činjenicom da nisu dovoljno informirani o projektu.

1

MINISTRY FOR EDUCATION AND EMPLOYMENT
assists the co-financing obligations of NGOs
benefitting from EU Funded Projects

PARLIAMENTARY SECRETARY FOR YOUTH,
SPORT AND VOLUNTARY ORGANISATIONS

Kao opći zaključak ove dionice treba naglasiti da većina ispitanika iskazuje zadovoljstvo što postoje inicijative i projekti usmjereni na očuvanje lastovske prirode, te da kod ispitanika postoji izuzetno razvijena ekološka svijest. Ovakvi „zeleni stavovi“ kod turista predstavljaju prednost na temelju koje mogu u budućnosti biti orijentirane neke od projektnih aktivnosti.

2

Projekt LIFE Artina sufinanciran je sredstvima Europske unije iz LIFE Programa, Ureda za udruge Republike Hrvatske te sredstvima Fonda za zaštitu okoliša i energetske učinkovitost.

Summary

Within LIFE ARTINA Project, one project section is focused on visitors that arrive by excursion boats and tourists, that stay on Lastovo, as a special target group. The basic presumption is that tourism, as a phenomenon can act in synergy with other key threats to birds, directly or indirectly. However, planned partnership activities can undoubtedly bring mutual benefits for the tourism sector and nature preservation.

Specific goals of this research section were to assess knowledge of seabirds among visitors and tourists that come to Lastovo, get insight into knowledge of impacts and dangers threatening sea birds, awareness of need for protection and preservation of seabirds, and, accordingly, investigate willingness for behaviour changes that can, directly or indirectly, represent danger to seabirds.

The empirical research that was conducted used quantitative research methods, that is, a survey method. The surveys were carried out in tourist season 2021 (July, August and September), with 115 interviewees participating in the research.

Taking into consideration specific goals of this project section, it was established that the interviewed tourists showed modest knowledge of Adriatic seabirds, about one third of them can recognize Yelkouan and Scopoli's shearwater, and a little bit more of them can recognize Audouin's gull (although this piece of information has to be taken with reserve since Audouin's gull is very similar to yellow-legged gull, more widely found in the Adriatic). Only about half of the interviewees, mentioned occurrences that represent threat to seabirds, and even those that mentioned them mostly identified general ecological problems on a global level. The results show that almost all interviewed tourists agree that it is important to protect seabirds in the Adriatic, and a considerable share of them expressed willingness for change -of particular behaviours that might be dangerous to birds. Although the majority of interviewees has never heard of LIFE ARTINA Project, almost all of them expressed their support for

such a project. A small share of those that did not explain their reserve by a fact that they did not have enough information about the project.

It should be pointed out, as the general conclusion of this project section, that majority of interviewees expressed satisfaction about the existence of initiatives and projects focused on preservation of Lastovo's nature, just as that there is an extremely developed level of ecological awareness among the interviewees. Such "green views" of tourists represent an advantage, based on which, we might focus some of the project activities in future.

O istraživačkom projektu

Projekt LIFE ARTINA – “Seabird Conservation Network in the Adriatic” („Mreža za očuvanje morskih ptica u Jadranu“) bavi se problemima u očuvanju morskih ptica na području srednjeg Jadrana. Nositelj projekta je Udruga BIOM, a partneri su Udruga za prirodu, okoliš i održivi razvoj Sunce, Javna ustanova Park prirode Lastovsko otočje i BirdLife Malta. Projekt se financira iz programa LIFE, koji je instrument Europske unije namijenjen financiranju aktivnosti na području zaštite okoliša, prirode i klime. Cilj LIFE programa je doprinijeti implementaciji, ažuriranju i razvoju EU politika i zakonodavstva iz područja okoliša, prirode i klime kroz sufinanciranje projekata koji imaju europsku dodanu vrijednost. Projekt sufinancira Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske i Fond za zaštitu okoliša i energetske učinkovitost. LIFE ARTINA projekt provodi se od 1. 9. 2018. do 31. 8. 2023.

Projektno područje odnosi se na Lastovsko otočje i Pučinske otoke i predstavlja dva područja očuvanja značajna za ptice (POP) obuhvaćena LIFE ARTINA projektom čije su ciljne vrste sredozemni galeb, kaukal i gregula. Ova područja važna su za navedene ugrožene vrste morskih ptica, pri čemu su na Lastovskom otočju zabilježene gnijezdeće populacije tih ptica. Na istočnim otočnim skupinama gnijezdi se čak 70% hrvatske populacije sredozemnog galeba (Park prirode Lastovsko otočje, 2017, 30), a na pojedinim otocima i otočićima u blizini matičnog otoka kolonijalno se gnijezde gregula i kaukal.

U sklopu LIFE ARTINA projekta provodi se zasebno istraživanje percepcija i stavova ciljanih skupina te praćenje socio-ekonomskog utjecaja provedbe projekta. Istraživanje provodi Institut Ivo Pilar, uz podršku projektnih partnera, a temeljem Ugovora o pružanju usluga sklopljenog s Udrugom za prirodu, okoliš i održivi razvoj Sunce. Istraživanje obuhvaća lokalnu zajednicu otoka Lastova, vrtičku i školsku djecu s otoka Lastova, Visa i Korčule, te turiste otoka Lastova, iz razloga što su isti direktno uključeni kao korisnici projektnih aktivnosti. Paralelno s ovim istraživanjem provodi se istraživanje usmjereno na ribare Visa, Korčule i Lastova, a uključuje utvrđivanje interakcija ribara s morskim pticama te njihovih stavova prema mogućim mjerama zaštite i projektu općenito. Istraživanje se provodi kroz dva istraživačka zadatka. U prvom zadatku koji se odvija u dvije dionice istražuju se percepcije i stavovi

5

ciljanih skupina na početku (ulazni tip anketa) i na kraju provedbe LIFE ARTINA projekta (izlazni tip anketa), a svrha mu je izmjeriti učinak provedenih projektnih aktivnosti (usmjerenih na očuvanje ptica) na pripadnike ciljanih skupina, odnosno njihovo razumijevanje projektnih ciljeva i eventualne promjene u stavovima, ponašanjima i informiranosti o određenoj problematici. Drugi zadatak ima za cilj procjenu socio-ekonomskog utjecaja provedbe LIFE ARTINA projekta na gospodarstvo i stanovništvo projektnog područja. Planirano trajanje istraživanja je od 19. 7. 2019. do 15. 2. 2023., kada bi trebao biti finaliziran drugi istraživački zadatak.

Ovo se izvješće odnosi na provedbu prve dionice prvog istraživačkog zadatka, odnosno ima za svrhu istražiti percepciju i stavove ciljanih skupina na početku provedbe LIFE ARTINA projekta. Zadane ciljane skupine odnose se na posjetitelje izletničkim brodovima i turiste koji borave na Lastovu.

Ova se projektna dionica prema planu trebala odvijati u turističkoj sezoni 2020. godine, međutim ona je odgođena zbog globalne pandemije bolesti uzrokovane SARS-CoV-2 virusom uslijed koje su zbog mjera zaštite u velikoj mjeri ograničena međunarodna putovanja. Stoga je turistička sezona u Republici Hrvatskoj (a osobito na njenom krajnjem jugu) bila neuobičajeno slaba¹ te je u takvim uvjetima bilo teško provesti dionicu istraživanja koja je usmjerena upravo na turističku populaciju. Javna ustanova Park prirode Lastovsko otočje pokušala je provesti ankete tijekom 2020. godine međutim prisutni turisti su izbjegavali nepotrebne fizičke kontakte sa zaposlenicima i materijalima, što uključuje i ankete. Iz navedenih razloga, a u svrhu dobivanja što kvalitetnijih rezultata, istraživanje među turistima i posjetiteljima Lastova provodilo se u turističkoj sezoni 2021. godine, koja je po službenim statistikama dolazaka i noćenja turista bila daleko bolja od 2020. godine.²

Specifični ciljevi ove istraživačke dionice jesu među posjetiteljima i turistima s Lastova:

C1 Procijeniti poznavanje morskih ptica;

¹ https://www.dzs.hr/Hrv/Covid-19/turizam-dolasci_i_nocenja_2020.html

² https://mint.gov.hr/UserDocsImages/2021_dokumenti/211111_tur_promet_I_IX_21.pdf

C2 Dobiti uvid u poznavanje utjecaja i opasnosti koje prijete morskim pticama;

C3 Istražiti svijest o potrebi zaštite i očuvanja morskih ptica te sukladno tome

C4 Istražiti spremnost za promjene ponašanja koja posredno ili neposredno mogu biti opasnost za morske ptice.

Budući da je riječ o prvom istraživanju (ulaznom tipu anketa) koje se provodi u sklopu projekta i da će se ono komparirati s podacima dobivenim u drugoj istraživačkoj dionici (izlaznim anketama), te da su izneseni ciljevi eksplorativnog karaktera, na početku se neće postaviti hipoteze o očekivanim rezultatima istraživanja.

Empirijsko istraživanje koje je provedeno odnosi se na uporabu kvantitativne istraživačke metode, odnosno anketnog istraživanja.

1. Uvod

Od sredine 20. stoljeća događa se globalni ekspanzionalni rast turizma, koji zbog razvoja tehnologije i unaprjeđenja prometne povezanosti postaje jedna od najbrže rastućih gospodarskih aktivnosti. Uz brojne pozitivne aspekte, razvoj turizma ima i negativne posljedice. Ove se negativne posljedice prije svega odnose na štetu za okoliš i na pretjeranu konzumaciju prirodnih resursa. Konkretni problemi očituju se u eksploataciji zemljišta (koja može dovesti do deforestacije i erozije tla), pretjeranoj i neplanskoj gradnji, pretjeranoj potrošnji vode i energije, povećanom onečišćenju (zraka, vode, buke, svjetla), povećanju mase otpada, većem pritisku na ugrožene vrste itd. Ovi učinci mogu postupno uništiti prirodne resurse o kojima ovisi i sam turizam.

S druge strane, privlačnost turizma kao alata za očuvanje i razvoj u zaštićenim područjima jest ta da može, u teoriji, pružiti gospodarsku korist na lokalnoj razini uz održavanje ekološke cjelovitosti kroz pažljivo korištenje i upravljanje lokalnim resursima (Stem i sur. 2003). Turizam dolazi u mnogim oblicima (masovni ili ekoturizam) i može ga se usmjeravati u različitim pravcima (strategije usmjerene na rentijerstvo ili strategije usmjerene na razvoj) (Steven and Castley, 2013) te stoga raspolaže velikim potencijalima za unapređenje lokalne zajednice i prirodnog okoliša.

Morske ptice i njihova staništa ugrožena su globalnim onečišćenjem i klimatskim promjenama o čemu svjedoče brojne studije (Crick 2004; Pimm i sur. 2006). Turizam kao fenomen može djelovati sinergijski s drugim ključnim prijetnjama za ptice i to na direktan ili indirektan način (Finney et al. 2005, Guillemain i sur. 2007; Cardoni i sur. 2008). No, planiranim partnerskim aktivnostima sektor turizma i očuvanja prirode nedvojbeno mogu postići obostranu korist. Integracija očuvanja ptica u turističke prakse mogla bi biti prednost za ovaj sektor u budućnosti, budući da se sve veći broj turista senzibilizira za ekološki pristup i pitanja zaštite okoliša.

2. Turizam na Lastovu

Otok Lastovo i njegov arhipelag, odnosno Lastovsko otočje, dio je južnodalmatinske skupine otoka. Lastovsko otočje čini jedinicu lokalne samouprave - Općinu Lastovo koja, premda administrativno pripada Dubrovačko-neretvanskoj županiji, ima bolju prometnu povezanost sa Splitsko-dalmatinskom županijom, odnosno gradom Splitom, kojemu stanovništvo uglavnom i gravitira. Općina Lastovo obuhvaća pet naselja: Lastovo, Zaklopatica, Skrivena Luka, Ubli i Pasadur.

Lastovsko otočje je zbog svoje mistične ljepote, naglašene krajobrazne vrijednosti, gustih šuma i plodnih polja obogaćenih lokvama, visokih obalnih strmaca, kopnenih i podvodnih špilja, te brojnih rijetkih morskih i kopnenih vrsta i staništa 2006. godine proglašeno Parkom prirode „Lastovsko otočje“. Park obuhvaća 46 otoka, otočića, hridi i grebena ukupne površine 53 km² i 143 km² morske površine, najveći matični otok je Lastovo (površine 47 km²). U Lastovsko otočje spadaju i Lastovu pripadajući otočići, otok Sušac te otočne skupine Lastovnjaci i Vrhovnjaci. Granice Općine Lastovo poklapaju se s granicama Parka. Javna ustanova Park prirode Lastovsko otočje nadležna za poslove zaštite i očuvanja Parka osnovana je 2007. godine, smještena je u naselju Ubli.

Gospodarstvo Lastova temelji se na poljodjelstvu: vinogradarstvu, maslinarstvu, povrtlarstvu i uzgoju rogača. Značajne grane otočke privrede čine i ribarstvo i prerada ribe, a u posljednjih nekoliko desetljeća primjetan je gospodarski zaokret prema turizmu. Budući da je od Drugog svjetskog rata u SFR Jugoslaviji provedena militarizacija otoka te da su dolasci i odlasci na otok bili strogo kontrolirani, a dolasci strancima sve do 1988. godine i potpuno zabranjeni, ovaj je otok dugo ostao turistički neotkriveno područje. S druge strane zahvaljujući upravo tome, uz svoju izoliranost, slabu naseljenost i gospodarsku nerazvijenost, Lastovo je do danas u velikoj mjeri sačuvalo prirodni okoliš i svoju autentičnu arhitekturu, odnosno uspjelo je izbjeći preizgrađenost i betonizaciju obale te izgradnju velikih turističkih smještajnih kompleksa.

Smještaj za turiste postoji u svih šest naselja na otoku, a radi se o privatnim kućama za odmor, sobama i apartmanima. U 2020. godini bilo je registrirano 1.103 turističkih ležajeva na otoku.³ Dva su hotela ukupno na otoku, u naseljima Pasadur i Ubli. U Ublima i Skrivenoj luci postoje kampovi, a smještaj se nudi i na svjetionicima Struga i Sušac te na otočiću Mrčari, gdje je smješten lovački dom. Turistička ponuda Lastova prvenstveno se odnosi na aktivnosti koje se odvijaju u prirodi, kao što su ronjenje, cikloturizam, pješačenje, lovni turizam i različiti izleti. Uz ove aktivnosti organiziraju se i sportski kampovi.

Iako se na Lastovu pretežno nude turistički proizvodi, odnosno paketi, temeljeni na prirodnom okolišu, morske ptice se uopće ne spominju u promoviranim aktivnostima lokalnih operatera, a lokalno stanovništvo i turistički radnici slabo su informirani o prednostima ovog rastućeg tržišta. Jedan od potencijalnih doprinosa projekta LIFE ARTINA je upravo i u tome da kroz provođenje projektnih aktivnosti i podizanje svijesti lokalnog stanovništva, turističkih djelatnika, ali i samih turista doprinese razvoju ekološki prihvatljivog turizma na dobrobit svijeta.

Prema podacima Turističke zajednice općine Lastovo, zabilježen je višegodišnji stalni rast turističkog prometa sve do pandemijske sezone 2020. godine. Međutim, u sezoni 2021. turizam se gotovo u potpunosti vratio na predpandemijske rezultate. Podaci su prikazani u tablici 1 i na slici 1.

Tablica 1: Dolasci i noćenja turista na Lastovu (2014. – 2021.)⁴

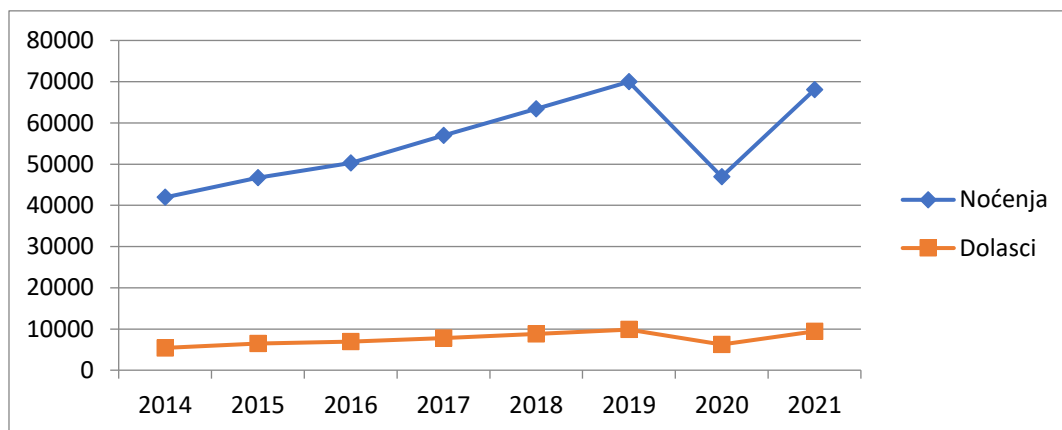
Godina	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
Noćenja	41.933	46.736	50.264	56.989	63.388	69.967	46.966	68.083
Dolasci	5.414	6.486	6.926	7.809	8.828	9.848	6.206	9.442

Izvor: Turistička zajednica Općine Lastovo

³ Dostupno na https://www.dzs.hr/PXWeb/Menu.aspx?px_language=hr&px_type=PX&px_db=Turizam

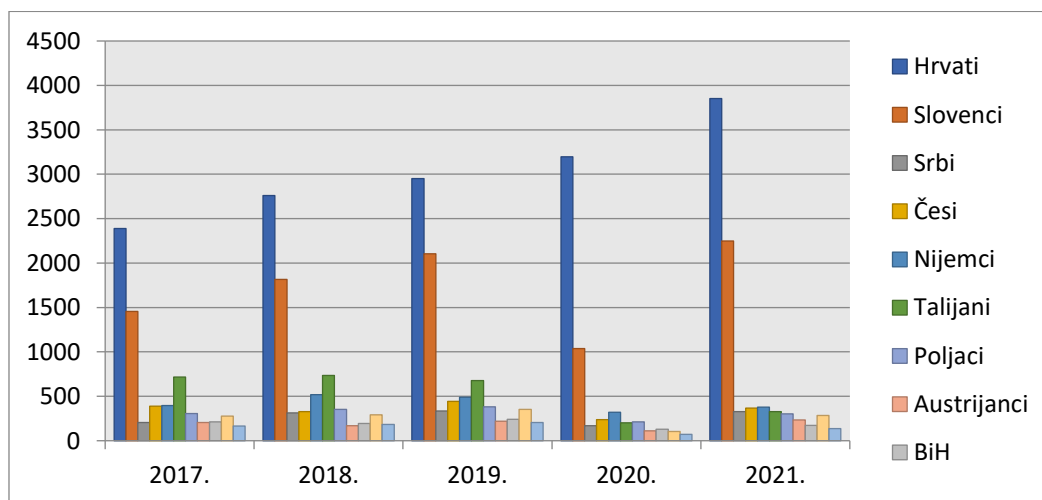
⁴ Dostupno na <https://tz-lastovo.hr/turisticki-ured/dokumenti-tza/>

Slika 1: Dolasci i noćenja turista na Lastovu (2014. – 2021.)

Prema podacima Turističke zajednice Lastovo najbrojniji su domaći turisti, a slijede ih turisti iz Slovenije. Među brojnijim su turistima i oni iz Njemačke, Češke, Italije, Srbije, Poljske, Austrije, Bosne i Hercegovine, Francuske i Mađarske. Turistički promet turista prema nacionalnosti u zadnji pet godina prikazan je na slici 2.

Slika 2: Turisti na Lastovu prema nacionalnosti (2017. – 2021.)

Izvor: Turistička zajednica Općine Lastovo

3. Metoda i uzorak

S obzirom na navedenu svrhu i ciljeve istraživanja te na činjenicu da je istraživanjem obuhvaćeno više različitih ciljanih skupina, usuglašena metodologija koja se koristila je kvantitativna, odnosno anketno istraživanje. Stoga su osmišljeni zasebni instrumenti u prvoj fazi (na početku provedbe projektnih aktivnosti, tzv. ulazne ankete) i u drugoj fazi (na kraju provedbe projektnih aktivnosti, tzv. izlazne ankete) i to za: a) ciljane skupine koje se odnose na lokalno stanovništvo Lastova; b) turiste i posjetitelje Lastova i c) djecu u školi i vrtiću (koja su obuhvatila i djecu s otoka Visa i Korčule).

Ulazni anketni upitnik za posjetitelje Lastova i turiste koncipiran je na način da ispitanicima ne oduzima previše vremena za ispunjavanje kako ih ne bi odmah na početku odbio od sudjelovanja u anketi. Stoga se upitnik sastoji se od 19 pitanja (16 zatvorenog i 3 otvorenog tipa).⁵ Prvi dio anketnog upitnika odnosi se na socio-demografska obilježja s obzirom na spol, dob, zemlju porijekla, obrazovanje i radni status ispitanika. Drugi dio anketnog upitnika sadržajno se odnosi na eventualna iskustva s morskim pticama, poznavanje morskih ptica i opasnosti koje im prijete. Treći dio se odnosi na informiranost o LIFE ARTINA projektu i spremnosti na podršku takvom projektu, odnosno na spremnost za promjenu vlastitog ponašanja.

Odabir uzorka bio je neprobabilistički⁶, a koristila se tehnika prigodnog⁷ uzorkovanja.

Anketno istraživanje među ciljanim skupinama provedeno je turističkoj sezoni 2021. godine (srpanj, kolovoz i rujan). Ukupno je u istraživanju sudjelovalo 115 ispitanika.⁸ Ispitanici su prije ispunjavanja ankete obaviješteni o njenom sadržaju i ciljevima te načinima zaštite anonimnosti. Prije ispunjavanja

⁵ U prilogu Izvješća dodan je primjer anketnog upitnika.

⁶ Neprobabilistički uzorak je onaj uzorak za koji je vjerojatnost izbora jedinica promatranja iz populacije različita, a može biti i 0. Drugim riječima, nemaju sve jedinice populacije jednaku vjerojatnost izbora u uzorak, stoga se ovakav uzorak ne može smatrati reprezentativnim za cijelu populaciju.

⁷ Prigodni uzorak je onaj koji uključuje dostupne pojedince (u ovom slučaju turiste i posjetitelje na koje su naišli anketari za vrijeme provedbe anketa).

⁸ Premda po svojoj prirodi uzorak nije reprezentativan, treba ipak naglasiti da je, ako se izračuna prema podacima popisa stanovništva iz 2011. godine, on obuhvatio ukupno 15,4% stanovništva Lastova.

ankete, anketari su zadobili njihov usmeni informirani pristanak. Budući da su u anketi sudjelovali turisti iz različitih govornih područja, mogli su birati između anketnih upitnika na hrvatskom ili engleskom jeziku. Po završetku provedbe ankete, anketne upitnike su prikupili anketari te su ih poslali istraživačici. Anketni upitnici su pohranjeni na radnom mjestu istraživačice i samo im ona ima pristup.⁹

Prikupljene ankete statistički su obrađivane programskim paketom SPSS. Budući da je uzorak relativno malen pa je i u određenim skupinama prisutan mali broj ispitanika (manji od dvadeset) korištena su neparametrijska testiranja.

Uzorak je obuhvatio nešto više žena (53,9%) nego muškaraca (46,1%). Prema dobnoj strukturi najviše je ispitanika u dobnim grupama od 21 do 30 godina (27,8%) i od 31 do 40 godina (27,8%). U dobnj grupi do 20 godina je 5,2% ispitanika, u dobnj grupi od 41 do 50 godina 15,7% ispitanika, u dobnj grupi od 51 do 60 godina 10,4% ispitanika, u dobnj grupi od 61 do 70 godina 11,3% ispitanika i u dobnj skupini iznad 70 godina 1,7% ispitanika. Prosječna dob ispitanika je 40 godina. Prema obrazovnoj strukturi najviše ispitanika završilo je višu ili visoku školu (prvu ili drugu razinu) 72,2%. Samo osnovnu školu završilo je 3,5% ispitanika, samo srednju školu 20,0% ispitanika, a poslijediplomski studij 4,3% ispitanika. Prema radnom statusu zaposlenika 77,4% ih je zaposleno, 1,7% nezaposleno, 2,6% je još u sustavu formalnog obrazovanja, 1,7% su pripravnici ili vježbenici, 9,6% je umirovljenika, 1,7% radi u kućanstvu, a 5,2% ne pripada ni jednoj od navedenih kategorija. U uzorku su obuhvaćeni turisti iz različitih zemalja porijekla (njih 17¹⁰), od kojih je najviše domaćih turista iz Hrvatske (51,3%), zatim iz Slovenije (11,3%) i iz 37,4% ostalih zemalja. Struktura uzorka i socio-demografska obilježja ispitanika prikazana su u tablici 2.

⁹ U slučaju potrebe, ugovorna tijela mogu dobiti uvid u anketne upitnike, kao dokaz provedenog istraživanja.

¹⁰ Među ostalim zemljama porijekla turista su: Srbija (7,8%), Austrija (5,2%), Njemačka (4,3%), Francuska (4,3%), Bosna i Hercegovina (3,5%), Nizozemska (3,5%), Velika Britanija (2,6%), Poljska (1,7%), te Slovačka, Makedonija, Španjolska, Crna Gora i SAD s po 0,9%.

Tablica 2: Socio-demografske karakteristike uzorka

		Broj	Postotak
Spol	Muškarci	53	46,1
	Žene	62	53,9
Dob	do 20 godina	6	5,2
	20-29 godina	32	27,8
	30-39 godina	32	27,8
	40-49 godina	18	15,7
	50-59 godina	12	10,4
	60-69 godina	13	11,3
	više od 70 godina	2	1,7
Obrazovanje	Osnovna škola	4	3,5
	Srednja škola	23	20,0
	Viša ili visoka škola	83	72,2
	Poslijediplomski studij	5	4,3
Radni status	Zaposleni	89	77,4
	Nezaposleni	2	1,7
	U sustavu formalnog obrazovanja	3	2,6
	Pripravnici i vježbenici	2	1,
	Rad u kućanstvu	2	1,7
	Umirovljenici	11	9,6
	Ostalo	6	5,2
Zemlja porijekla	Hrvatska	59	51,3
	Slovenija	13	11,3
	Ostale zemlje	43	37,4
Ukupno		115	100

Nešto više od polovice ispitanih turista izjavilo je kako su na Lastovu prvi put (57,4%). No, prema ovim podacima, na Lastovu boravi i znatan dio posjetitelja i turista koji se na otok vraćaju više puta (42,6%). Kao osnovni razlog svog posjeta većina navodi odmor (84,3%), a tek manji dio poslovne razloge (10,4%) i posjet obitelji (5,2%).

4. Rezultati

Kako bi smo istražili poznavanje morskih ptica, ispitanicima je bilo ponuđeno da navedu prepoznaju li neku od tri vrste: sredozemni galeb (*Larus audouinii*), kaukal (*Calonectris diomedea*) i gregula (*Puffinus yelkouan*). Najveći broj ispitanika prepoznaje sredozemnog galeba (66,1%), dok je podjednak udio ispitanika odgovorio da prepoznaje kaukala (36,5%) i gregulu (36,4%). Odgovori su prikazani u tablici 3. Ovdje valja napomenuti da visok postotak prepoznavanja sredozemnog galeba treba uzeti s oprezom. Naime sredozemni je galeb rijetka vrsta, ali je izgledom vrlo sličan učestaloj vrsti galebu klaukavcu (*Larus michahellis*), stoga je vjerojatno da su ga ispitanici zamijenili s njim.

Tablica 3: Jeste li upoznati s vrstama morskih ptica?

Vrsta morske ptice	Da	Ne	Ne znam
 Sredozemni galeb	66,1%	24,3%	9,6%
 Kaukal	36,5%	49,6%	13,9%
 Gregula	37,4%	49,6%	13,0%

Utvrđeno je da ne postoji statistički značajna veza između prepoznavanja različitih vrsta morskih ptica s obzirom na spol, dob i obrazovanje ispitanika. Iznimka je prepoznavanje gregule, gdje je utvrđena statistički značajna razlika u odnosu na spol ispitanika ($\chi^2=9,974$; $df=2$; $p<0,05$), pri čemu su muški ispitanici u statistički značajnijoj mjeri prepoznali ovu vrstu. S obzirom na zemlju porijekla utvrđena je statistički značajna veza kod prepoznavanja sredozemnog galeba, odnosno domaći turisti u statistički značajnijoj mjeri prepoznaju ovu vrstu ($\chi^2=12,601$; $df=4$; $p<0,05$). Treba ipak još jednom napomenuti da ove rezultate treba uzeti s oprezom stoga što je vjerojatno kod ispitanika došlo do zamjene sredozemnog galeba i galeba klaukavca.

Većina ispitanika izjavila je da je nekad došla u kontakt s nekom morskom pticom, njih 71,3%, dok ih 22,6% tvrdi da nije nikad, a 6,1% nije sigurno ili ne zna. Podaci su prikazani na slici 3. Kod ovog odgovora nije utvrđena statistički značajna razlika s obzirom na spol, dob i obrazovanje ispitanika, kao ni s obzirom na zemlju porijekla.

Slika 3: Jeste li ikad došli u kontakt s nekom morskom pticom?

Tek nešto više od polovice ispitanika (51,3%) navelo je da je upoznato s opasnostima koje prijete morskim pticama, njih 28,7% tvrdi da nisu upoznati, a 20,0% ih ne zna ili nije sigurno. Podaci su

prikazani na slici 4. Ni kod ovog odgovora nije utvrđena statistički značajna razlika s obzirom na spol, dob, obrazovanje i zemlju porijekla ispitanika.

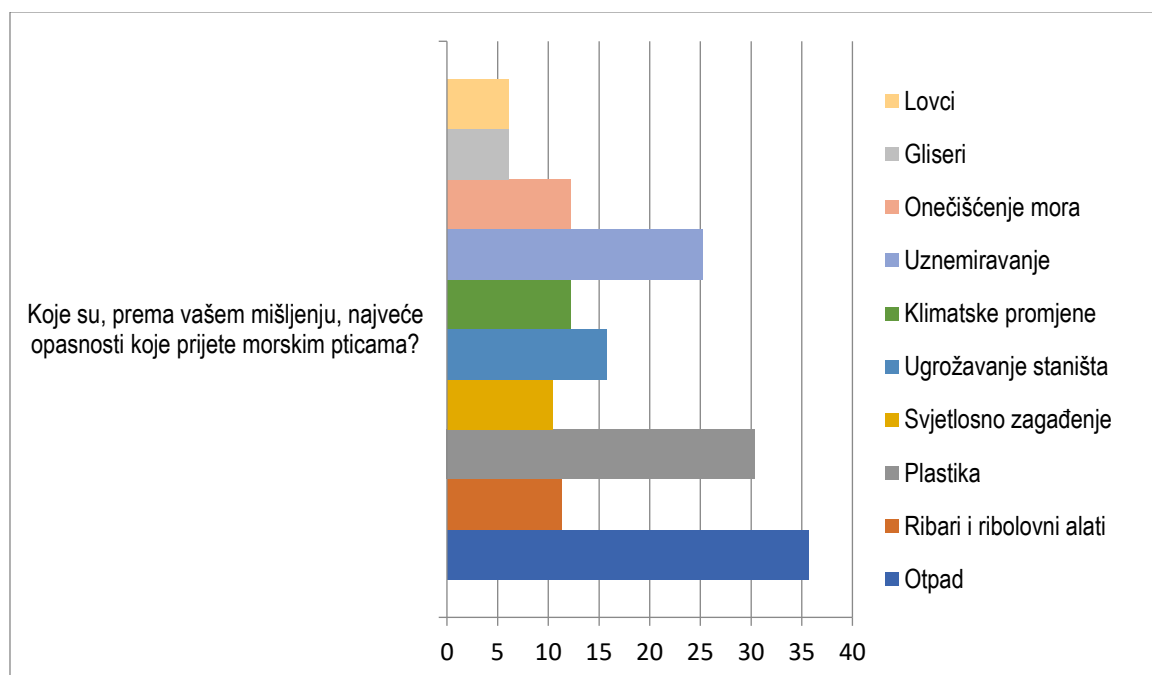
Slika 4: *Jeste li upoznati s opasnostima koje prijete morskim pticama?*

U skladu s prethodnim pitanjem, tek je nešto više od polovice ispitanika (53,0%) ponudilo odgovor na pitanje otvorenog tipa u kojem se tražilo da navedu opasnosti za koje misle da prijete morskim pticama. Ispitanici navode različite faktore koji po njihovom mišljenju predstavljaju opasnost za morske ptice. Među ponuđenim odgovorima najveći postotak ispitanika smatra da je generalno otpad opasnost za ptice, 67,2% od onih koji su odgovorili na ovo pitanje. Od ostalih odgovora ističe se plastika (57,3%), uznemiravanje ptica (47,5%), ugrožavanje ptičjih staništa (29,5%), klimatske promjene (23,0%), onečišćenje mora (23,0%), ribari i ribolovni alati (21,3%), svjetlosno zagađenje (19,7%), gliseri (11,5%), lovci (11,5%), mačke (9,8%), urbanizacija obale (8,2%), štakori (6,6%), nedostatak hrane, odnosno ribe (6,6%) te pojedinačni odgovori koji se odnose na požare i običaj da ljudi skupljaju ptičja jaja. Ovi odgovori prikazani su na slici 5. Ako bismo ove podatke prikazali kao udio odgovora među ukupnim brojem ispitanika, dobili bismo sljedeće postotke: 35,7% navodi otpad kao opasnost za morske ptice, 30,4% plastiku, 25,2% uznemiravanje ptica, 15,7% ugrožavanje ptičjih staništa, 12,2% klimatske promjene, 12,2% onečišćenje mora, 11,3% ribare i ribolovne alati, 10,4% svjetlosno zagađenje, 6,1%

glisere, 6,1% lovce, 5,2% mačke, 4,3% urbanizaciju obale, 3,5% štakore i 3,5% nedostatak ribe. Kod ovog odgovora vidi se da postoji veliki prostor za edukaciju i edukativne programe među turistima. Ispitanici nude vrlo uopćene odgovore koji jesu najčešći uzroci ekoloških problema, no vrlo ih malo zna konkretne probleme koji direktno u lokalnoj sredini utječu na populaciju morskih ptica.

Slika 5: *Koje su, prema vašem mišljenju, najveće opasnosti koji prijete morskim pticama?*

Gotovo svi ispitanici, njih 96,5%, smatraju da je važno zaštititi morske ptice na Jadranu. Postoji statistički značajna razlika prema spolu između ispitanika koji su odgovorili potvrdno na ovo pitanje i onih koji nisu (Fisherov egzaktni test $p=0.04$) pri čemu su muški ispitanici u statistički većoj mjeri odgovorili negativno. U odnosu na dob, obrazovanje i zemlju porijekla ispitanika nisu utvrđene statistički značajne razlike.

U pitanju koje je sadržavalo niz ponašanja koja štete morskim pticama od ispitanika se tražilo da zaokruže u kojoj su mjeri spremni promijeniti takva ponašanja. Neparometrijskim testovima je

utvrđeno da nema statistički značajnih razlika među ispitanicima po kategorijama spola, dobi, obrazovanja ni zemlji porijekla u odnosu na provjeravane varijable. Iznimka je prva čestica „Bacanje smeća ili ostataka hrane u more ili na mjesta gdje su kolonije morskih ptica“, kod koje je zabilježena statistički značajna razlika s obzirom na obrazovanje ispitanika, pri čemu ispitanici s višom i visokom razinom obrazovanja u statistički značajnoj mjeri žele promijeniti takvo ponašanje (Fisherov egzaktni test $p=0.02$).

Odgovori (u postocima) po pojedinim česticama u ovom pitanju prikazani su u tablici 4.

Tablica 4: U kojoj biste mjeri Vi osobno bili spremni promijeniti navedena ponašanja?

%	Nimalo	Malo	Osrednje	Mnogo	Izrazito mnogo	Ne znam, ne ponašam se tako
Bacanje smeća ili ostataka hrane na otočićima gdje su na kolonije morskih ptica	3,5	0,9	1,7	12,2	40,0	41,7
Uznemiravanje ptica na kolonijama (svjetlima ili bukom)	2,6	2,6	4,3	11,3	43,5	35,7
Vezivanje plovilima i izlazak na otoke gdje su kolonije morskih ptica	4,3	0,9	6,1	12,2	39,1	37,4
Zagađivanje mora i okoliša	4,3	0,0	0,9	13,0	44,3	37,4
Glisiranje i plašenje morskih ptica	3,5	0,9	5,2	15,7	34,8	40,0

Iz dobivenih podataka je vidljivo da ispitanici tvrde kako su spremni u izrazito visokoj mjeri mijenjati određena ponašanja koja su štetna za morske ptice. Ispitanici su u najvećem postotku spremni mijenjati ponašanja koja se tiču zagađivanja mora i okoliša te uznemiravanja ptica na kolonijama (svjetlom ili bukom). S druge strane, znatan udio ispitanika tvrdi i da se ne ponaša na način koji bi štetio morskim pticama.

Ako rekodiramo varijable za ovo pitanje tako da ponuđeni odgovori budu u obliku petostupanjskih Likertovih skala pri čemu je 1 – nimalo, 2 – malo, 3 – osrednje, 4 – mnogo i 5 – izrazito mnogo, dobit ćemo skalu čiji Cronbachov α koeficijent iznosi visokih 0,946. Vrijednosti aritmetičke sredine i standardne devijacije dobivenih odgovora prikazane su u tablici 5.

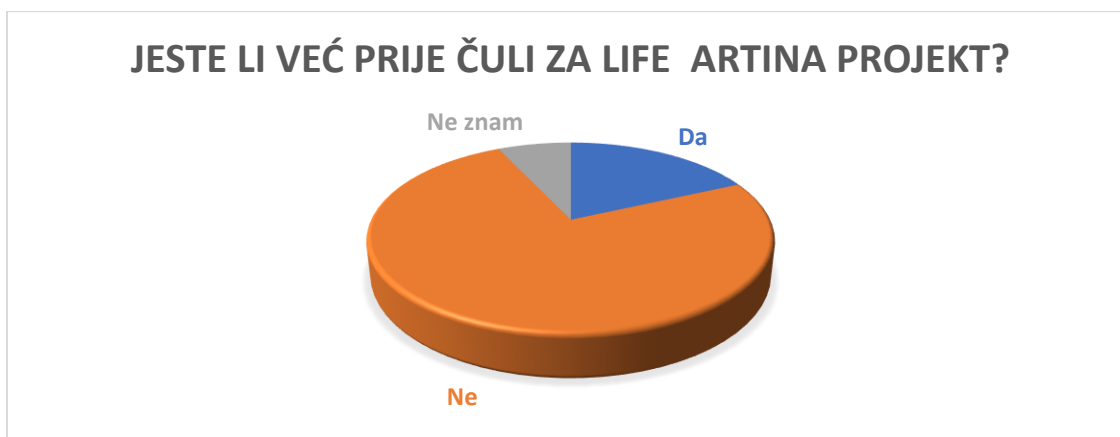
Tablica 5: U kojoj biste mjeri Vi osobno bili spremni promijeniti navedena ponašanja?

	Aritmetička sredina (\bar{x})	Standardna devijacija (SD)
Bacanje smeća ili ostataka hrane na otočićima gdje su na kolonije morskih ptica	4,44	1,06
Uznemiravanje ptica na kolonijama (svjetlima ili bukom)	4,40	1,05
Vezivanje plovilima i izlazak na otoke gdje su kolonije morskih ptica	4,29	1,15
Zagađivanje mora i okoliša	4,48	1,06
Glisiranje i plašenje morskih ptica	4,28	1,08

Iz dobivenih podataka, vidljivo je kako ispitanici u velikoj mjeri iskazuju želju za promjenom svih navedenih oblika ponašanja, pri čemu su ponašanja koja bi najviše željeli promijeniti „zagađivanje mora i okoliša“, „bacanje smeća ili ostataka hrane na otočićima gdje su kolonije morskih ptica“ i „uznemiravanje ptica na kolonijama (svjetlima ili bukom)“. Najmanje bi željeli promijeniti „glisiranje i plašenje morskih ptica“.

Većina ispitanika, njih 74,8%, nije nikad prije čula za LIFE ARTINA projekt. Oko petine ispitanika je već čulo za projekt (18,3%), a 7% njih nije sigurno. Podaci su prikazani na slici 6. U odgovoru na ovo pitanje utvrđena je statistički značajna razlika s obzirom na zemlju porijekla ispitanika pri čemu su domaći ispitanici u statistički značajnijoj izjavili da su već čuli za projekt (Fisherov egzaktni test $p=0.04$).

Slika 6: Jeste li već prije čuli za LIFE ARTINA projekt?

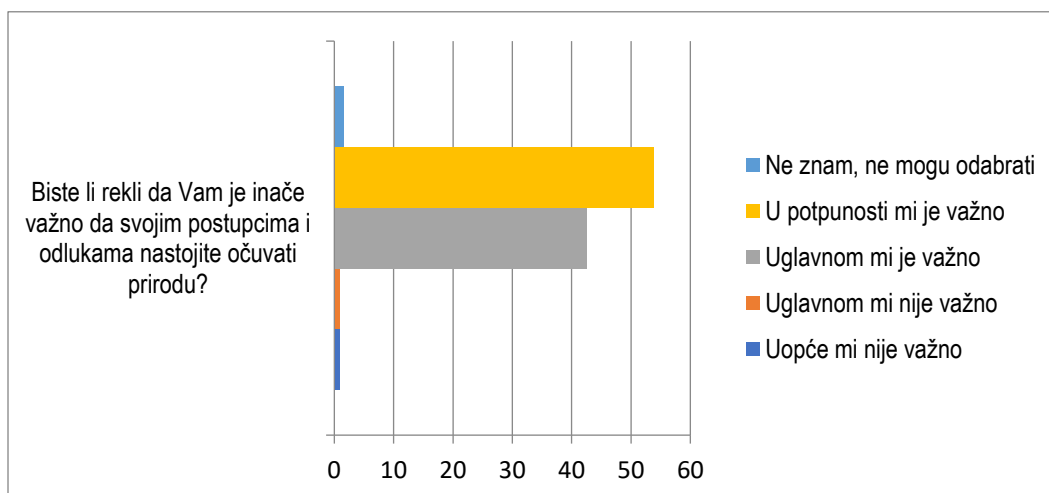

Iduće pitanje nastojalo je ispitati spremnost ispitanika da podrže projekt zaštite ptica na Jadranu. Apsolutna većina ispitanika, njih 93,0%, izjavilo je kako podržavaju takav projekt, njih 6,1% nije sigurno podržavaju li projekt, a 0,9 ih ne podržava takav projekt. U odnosu na ovo pitanje utvrđena je statistički značajna razlika prema spolu ispitanika (Fisherov egzaktni test $p=0.02$), pri čemu su ispitanice sklonije iskazati podršku, a ispitanici nesigurnost u podršku projektu.

Na pitanje otvorenog tipa u kojem se od ispitanika tražilo da u slučaju da su odgovorili kako ne podržavaju projekt zaštite morskih ptica na Jadranu ukratko navedu svoje razloge, samo je 1,7% njih odgovorilo. U tim odgovorima ispitanici navode kako nemaju dovoljno informacija o projektu da bi mogli iskazati svoju podršku („Ne znam dovoljno o projektu.“).

Većina ispitanika izjavila je kako im je u potpunosti važno (53,9%) ili uglavnom važno (42,6%) da svojim postupcima i odlukama nastoje očuvati prirodu. Gotovo zanemariv udio ispitanika izjavilo je da im uopće nije važno (0,9%) ili uglavnom nije važno (0,9%) svojim postupcima i odlukama očuvati prirodu. Nesigurnost je iskazalo 1,7% ispitanika. Odgovori su prikazani na slici 7. Među odgovorima nisu utvrđene statistički značajne razlike s obzirom na spol, dob, obrazovanje i zemlju porijekla ispitanika.

Slika 7: *Biste li rekli da Vam je inače važno da svojim postupcima i odlukama nastojite očuvati prirodu?*

Na samom kraju upitnika ponuđena je mogućnost ispitanicima da u formi otvorenog pitanja napišu neki svoj komentar ili mišljenje. Znatan udio ispitanika ponudio je neki odgovor (40,9%). Komentari se mogu podijeliti u nekoliko kategorija: iskaze podrške projektu i naporima za očuvanje okoliša, izraze divljenja Lastovu i lastovskoj prirodi, kritike na račun odnosa prema Lastovu i lastovskoj prirodi,

informacije o sudjelovanju u sličnim projektima u drugim zemljama te savjete za daljnje provođenje projekta i načine očuvanja prirode. Primjeri nekih odgovora navedeni su ispod:¹¹

Podrška projektu i naporima za očuvanje okoliša

„Voljela bih saznati još informacija o morskim pticama i načinima na koje im se može pomoći, osobito u turističkim mjestima.“

„Vrlo je važna zaštita, ne samo ptice, nego i ostale flore i faune otoka. Drago mi je što se vi brinete o tome.“

„Podržavam ovaj projekt i mislim da bi više ljudi, osobito turista, trebalo upoznati s problemima vezanim uz morske ptice.“

„Apsolutno podržavam svaki napor za očuvanje prirode i bioraznolikosti. Pravilno upravljanje resursima, razvoj i provođenje strategija najbolji je put.“

„Zbog vas želim znati više o ovim pticama. Hvala vam.“

Izraze divljenja Lastovu i lastovskoj prirodi

„Lastovo je prelijepo, mirno mjesto.“

„Ovo mi je prvi put da sam posjetio Lastovo. Smješten sam u Zaklopatici i čuo sam ptice sinoć. Preljepo.“

„Lastovo je još uvijek prirodno, nije ga pojela divlja gradnja i dobro je za očuvanje ptica.“

„Dolazim jako dugo na Lastovo, imam ovdje obitelj. Vidim ptice dok šetam.“

¹¹ Neki od navedenih odgovora napisani su na engleskom jeziku, ali su ovdje navedeni u hrvatskom prijevodu.

„Molim vas čuvajte Lastovo. Jako ga volimo.“

„Lastovo je s pravom proglašeno parkom prirode. Ja sam oduševljena.“

Kritike na račun odnosa prema Lastovu i lastovskoj prirodi

„Jako prijave plaže i uvale. Angažirajte turiste i volontere za akcije čišćenja.“

„Trebate bolje zaštititi Lastovo.“

„Opservacije o Lastovu: staze su odlično označene, ali je unazad dvije godine posjećeno jako puno stabala, a oko otoka je puno turističkih brodova što sigurno plaši ptice.“

Informacije o sličnim projektima u drugim zemljama

„Ja podupirem slične projekte u Poljskoj.“

„Mi podupiremo grupe za zaštitu ptica: u Italiji LIPU, a u Njemačkoj NABU. Zaštita ptica i očuvanje bioraznolikosti mi je jako važno.“

„U svojoj sam zemlji uključen u razne projekte očuvanje bioraznolikosti i okoliša.“

„Samo naprijed! I kod nas kod Bleda postoji sličan projekt zaštite ptica.“

Savjeti za daljnje provođenje projekta i načine očuvanja prirode

„Trebate se što više promovirati na društvenim medijima i ciljati na mlađu populaciju.“

„Trebate testirati ankete s testnim korisnicima.“

„Svi se ljudi trebaju angažirati više oko zaštite životne sredine.“

„Trudite se i dalje.“

Iz navedenih odgovora vidi se da je dio ispitanika zainteresiran za učenje o ugroženim morskim pticama i načinima njihove zaštite. Isto tako, ispitanici su uglavnom otvoreni prema aktivnostima koje bi pomogle očuvanju okoliša i drago im je čuti da postoje inicijative koje se time bave. Ovi podaci, premda nisu reprezentativni, mogu biti indikativni i ukazuju da se i na turističku populaciju mogu usmjeriti različite projektne aktivnosti koje bi imale za cilj edukaciju, a potencijalno i angažiranje turista u nastojanjima očuvanja i zaštite morskih ptica.

5. Zaključak i preporuke

Premda su turizam kao djelatnost, kao i aktivnosti vezane uz njegov razvoj, prepoznate u projektima usmjerenima na očuvanje prirodnog okoliša, turisti su kao posebna populacija rijetko uključeni u ove procese. S obzirom na izraziti potencijal turista kao zasebne grupe u djelovanju na okoliš (pozitivnom i negativnom), jasno je da je u projektima vezanim uz očuvanje prirodnog okoliša i vrsta, u mjestima koja su izložena turizmu, izuzetno važno uključiti ne samo lokalnu zajednicu, nego i turiste.

Lastovo je u posljednjih tridesetak godina u gospodarskom smislu sve više okrenuto razvoju turizma. Nesumnjivo da ova grana privrede nosi brojne ekonomske dobrobiti za lokalnu zajednicu, no i opasnosti za izvornu prirodnu ljepotu otoka Lastova i njegove arhitekture, kao osnovnog čimbenika privlačenja turista. Stoga je potrebno stalno razvijati strategije i planove njenog očuvanja. U tom smislu LIFE ARTINA projekt koji ima za osnovni cilj očuvanje i zaštitu morskih ptica na Jadranu, može doprinijeti ne samo očuvanju bioraznolikosti otoka, nego i unaprjeđenju ekološki osviještenog turizma. Nalazi ovog istraživanja ukazuju da za to i postoji veliki potencijal.

Iz prikupljenih podataka vidljivo je da se znatan udio anketiranih turista na Lastovu, njih 42,6%, vraća na otok više puta, odnosno da su više-manje stalni gosti. Ova skupina turista ima potencijal razvijati snažnije osjećaje povezanosti s turističkom lokacijom, a stoga i privrženosti ideji očuvanja prirode, budući da se odluka o povratku temelji na kredibilitetu i imidžu same turističke lokacije (Japutra i Keni, 2020).

Anketirani turisti pokazuju skromno znanje o morskim pticama na Jadranu, kao i specifičnim opasnostima koje im prijete. Nešto više ispitanika prepoznaje sredozemnog galeba (66,1%), a ostale vrste, gregulu i kaukala, prepoznaje tek nešto malo više od trećine svih ispitanika. Ipak, relativno visok postotak prepoznavanja sredozemnog galeba treba uzeti s rezervom, budući da se radi o rijetkoj vrsti koja je izgledom vrlo slična učestaloj vrsti galebu klaukavcu. Nadalje, tek oko polovice ispitanika navodi pojave koje predstavljaju opasnost za morske ptice, a i oni koji ih navode uglavnom identificiraju opće

ekološke probleme na globalnoj razini. Premda je oko dvije trećine ispitanika izjavilo da je došlo u kontakt s morskom pticom (vidjeli su je, promatrali ili čuli), oni ne znaju mnogo o njima.

S druge strane, važno je napomenuti da rezultati pokazuju kako su se gotovi svi anketirani turisti složili da je važno zaštititi morske ptice na Jadranu, te je znatan udio njih iskazao spremnost na mijenjanje određenih ponašanja koja mogu biti opasna za ptice. Premda većina ispitanika nije nikad čula za LIFE ARTINA projekt, gotovo svi su iskazali podršku takvom projektu. Mali udio onih koji nisu objašnjavaju svoju suzdržanost činjenicom da nisu dovoljno informirani o projektu. U skladu s prethodnim rezultatima, većina ispitanika smatra kako im je na osobnoj razini važno ili izrazito važno očuvati prirodu svojim postupcima i odlukama. Uz to, značajan udio ispitanika koji su angažirano odgovorili na posljednje pitanje otvorenog tipa, nudeći savjete, iskustva, podršku ili izraze pohvale lastovskoj prirodi, svjedoči o znatnom potencijalu turističke populacije kad je riječ o projektima i aktivnostima usmjerenim na očuvanje bioraznolikosti na Lastovu.

Prema dobivenim podacima, istraživani turisti u brojnim su se pitanjima pokazali kao relativno homogena skupina u odnosu na spol, dob, obrazovanje i zemlju porijekla.

U skladu s eksplorativnom svrhom i naravi ovog istraživanja, te zacrtanim ciljevima, može se sažeto utvrditi da:

C1 Ispitanici pokazuju skromno znanje o morskim pticama i njihovim vrstama na Jadranu;

C2 Ispitanici pokazuju skromno znanje o potencijalnim opasnostima i specifičnim vrstama ugroze koje prijete morskim pticama na Jadranu;

C3 Ispitanici iskazuju visoki stupanj svijesti o potrebi očuvanja morskih ptica na Jadranu, kao i potrebi očuvanja bioraznolikosti u općenitom smislu, te stoga pokazuju visoku razinu slaganja i podrške projektnim aktivnostima kojima je to cilj;

C4 Ispitanici iskazuju visoku razinu spremnosti za promjenu određenih ponašanja koja mogu negativno djelovati na populaciju morskih ptica na Jadranu.

S obzirom na zaključke koji proizlaze iz ove dionice istraživanja, mogu se istaknuti i sljedeće preporuke:

- Budući da se turizam na Lastovu temelji uglavnom na aktivnostima vezanim uz prirodu, može se pretpostaviti (kao što i sami ispitanici navode u anketama) da je turistima izuzetno važno tu prirodu očuvati te u tom pogledu postoje znatne mogućnosti oko uključivanja samih turista i posjetitelja u aktivnosti zaštite i očuvanja;
- S obzirom na to da postoje preduvjeti, odnosno interes turista za uključivanje u programe zaštite i očuvanja prirode, potrebno im je pružiti lako dostupne informacije u vidu edukativnih programa, radionica, promotivnih materijala i sl.;
- Ovakav tip djelovanja, kako bi bio što uspješniji, trebao bi uključiti ne samo stručnjake, nego i lokalnu zajednicu, kao i turističke djelatnike.

Naposljetku treba istaknuti da je iz anketnih upitnika vidljivo kako većina ispitanika iskazuje zadovoljstvo što postoje inicijative i projekti usmjereni na očuvanje lastovske prirode, te da kod ispitanika postoji izuzetno razvijena ekološka svijest. Ovakvi „zeleni stavovi“ kod turista mogu biti dodana vrijednost kad se radi o provedbi projekata usmjerenih na očuvanje bioraznolikosti, ali i za turizam na određenoj lokaciji u općenitom smislu, budući da zaštita prirode postaje sve relevantniji čimbenik u svjetlu kreiranja turističkih preferencija.

Literatura

Cardoni, D. A.; Favero, M.; Isacch, J. P., 2008. „Recreational activities affecting the habitat use by birds in Pampa’s wetlands, Argentina: implications for waterbird conservation“, *Biological Conservation* 141(3): 797-806.

Crick, H.Q. P. 2004. „The impact of climate change on birds“, *Ibis* 146(1): 48-56.

Japutra, A.; Keni, K. 2020. „Signal, need fulfilment and tourists’ intention to revisit Anatolia“, *An International Journal of Tourism and Hospitality Research* 31(4): 605-619.

Finney, S. K.; Pearce-Higgins, J. W.; Yalden, D.W. 2005. „The effect of recreational disturbance on an upland breeding bird, the golden plover *Pluvialis apricaria*“, *Biological Conservation* 121(1): 53-63.

Guillemain, M.; Blanc, R.; Lucas, C.; Lepley, M. 2007. „Ecotourism disturbance to wildfowl in protected areas: historical, empirical and experimental approaches in the Camargue, Southern France“. U: Hawksworth D.L., Bull A.T. (ur.) *Biodiversity and Conservation in Europe. Topics in Biodiversity and Conservation*, Springer, Dordrecht: 3633-3651.

Pimm, S. L.; Raven, P.; Peterson, A.; Şekercioglu, Ç. H.; Ehrlich, P. R. 2006. „Human impacts on the rates of recent, present, and future bird extinctions“, *PNAS* 103: 10941-10946.

Stem, C. J.; Lassoie, J. P.; Lee, D. R.; Deshler, J. D.; Schelhas, J. W. 2003. „Community participation in ecotourism benefits: The link to conservation practices and perspectives“, *Society and Natural Resources* 16(5): 387-413.

Steven, R.; Castley, J. G. 2013. „Tourism as a threat to critically endangered and endangered birds: Global patterns and trends in conservation hotspots“, *Biodiversity and Conservation* 22(4): 1063-1082.

Izvori

Državni zavod za statistiku (<https://www.dzs.hr/>)

Turistička zajednica Općine Lastovo (<https://tz-lastovo.hr/turisticki-ured/>)

Prilozi

Prilog 1: Primjer anketnog upitnika

UPITNIK

Ovim upitnikom nastojimo prikupiti podatke u sklopu provedbe projekta LIFE ARTINA - LIFE17 NAT/HR/000594 „Mreža za očuvanje morskih ptica u Jadranu“. Projekt se bavi problemima u očuvanju morskih ptica na području srednjeg Jadrana. Nositelj projekta je Udruga BIOM, a partneri su Udruga za prirodu, okoliš i održivi razvoj Sunce, Javna ustanova Park prirode Lastovsko otočje i BirdLife Malta. Projekt se financira iz programa LIFE, koji je instrument Europske unije namijenjen financiranju aktivnosti na području zaštite okoliša, prirode i klime.

S obzirom da je važno očuvati populacije ptica na prostorima na kojima one prirodno dolaze, projektom se namjerava pomoći proglasiti nova morska područja očuvanja značajna za ptice (POP) koja su prepoznata kao ključna područja ne samo za gniježđenje nego i za hranjenje i migraciju. Projekt ima za ciljeve identificirati morska područja važna za ptice u južnom dijelu Hrvatske i to za 3 vrste morskih ptica (sredozemni galeb, kaukal i gregula), razumjeti i procijeniti glavne prijetnje koje utječu na populacije morskih ptica na kopnu i moru unutar područja projekta i definirati aktivnosti koje će ih ublažiti. Više o projektu moguće je pronaći na web stranici <http://www.lifeartina.eu/>

Ispunjavanje upitnika traje oko 10 minuta. Molim Vas da na pitanja odgovarate iskreno, jer se jedino tako može osigurati uspješnost, objektivnost i znanstveni karakter istraživanja.

Molim Vas da odgovarate u skladu s uputama za svako pojedino pitanje.

Osigurajte si prostor diskrecije kako biste imali mir, privatnost i mogućnost neometanog ispunjavanja upitnika.

Nakon što ispunite upitnik, molim Vas da ga predate anketaru kako bi se dodatno zaštitila Vaša anonimnost.

Upitnik je konstruiran na način da se ne bilježi niti jedan Vaš osobni podatak.

Vaša anonimnost u potpunosti je zajamčena. Prikupljene podatke koristit će se isključivo u svrhe provedbe LIFE ARTINA projekta.

Ukoliko imate bilo kakvih pitanja u vezi ovog istraživanja ili želite dodatne informacije, možete kontaktirati broj telefona 098 622 162 ili e-mail: nikolina.hazdovac@pilar.hr

Zahvaljujemo Vam na spremnosti da sudjelujete u istraživanju i obvezujemo se javno obavijestiti Vas o rezultatima.

REDNI BROJ ANKETE: _____

DATUM ANKETIRANJA: _____

1. Kojeg ste spola?

1. Muškog
2. Ženskog

2. Koja je godina Vašeg rođenja?

--	--	--	--

3. Vaš najviši obrazovni stupanj (škola završena redovno ili izvanredno)?

1. Bez završene osnovne škole
2. Završena osnovna škola
3. Završena srednja škola
4. Završena viša škola u trajanju od dvije godine, završen dvogodišnji stručni studij (viša škola, visoka škola, veleučilište) (stručni pristupnik)
5. Završena prva razina visokog obrazovanja (sveučilišni studij, visoka škola, veleučilište) (prvostupnik)
6. Završena druga razina visokog obrazovanja ili dodiplomski četverogodišnji studij ili integrirani preddiplomski i diplomski studij (sveučilišni studij, visoka škola, veleučilište) (magistar struke, stručni specijalist,)
7. Završen poslijediplomski studij

4. Koji je Vaš radni status (što najbolje opisuje Vašu trenutnu situaciju)?

(Ukoliko zbog bolesti, porodiljinog, godišnjeg odmora, štrajka... trenutno ne radite plaćeni posao, označite svoj status u odnosu na uobičajenu situaciju).

1. Zaposlen/a (kao zaposlenik/ica, samozaposlen/a, ili radi u vlastitom obiteljskom poslu)
2. Nezaposlen/a i tražim posao

3. U sustavu formalnog obrazovanja (što ne plaća poslodavac)
 4. Pripravnik/ca ili vježbenik/ca
 5. Trajno nesposoban/na za rad
 6. Umirovljenik/ca
 7. Radim u kućanstvu i na kućanskim poslovima, brinem o djeci i/ili o drugim osobama
 8. Ostalo
5. **Molim Vas da sada sami odredite prema dolje navedenoj podjeli koje je vaše zanimanje (tj. koje je bilo Vaše zanimanje prije umirovljenja ili prije nego ste izgubili posao)? Koja je Vaša priznata kvalifikacija?**
1. NK (nekvalificirani) ili PK (polukvalificirani) radnik/ca
 2. KV (kvalificirani) ili VKV (visokokvalificirani) radnik/ca
 3. službenik/ca s nižom stručnom spremom
 4. službenik/ca sa srednjom stručnom spremom
 5. službenik/ca ili stručnjak/stručnjakinja s višom ili visokom stručnom spremom
 6. obrtnik ili poduzetnik
 7. slobodno zanimanje
 8. poljoprivredni/ca, pomagajući član obiteljskog poljoprivrednog domaćinstva
 9. ostalo
 10. nikada nije bio/la zaposlen/, nema kvalifikacije
6. **Koja je zemlja vašeg trajnog prebivališta?**
-
7. **Koliko puta ste posjetili Lastovo?**
1. Ovo mi je prvi put
 2. Posjetio/la sam ga više puta
 3. Živim na Lastovu

8. Koji je razlog Vašeg posjeta Lastovu?

1. Odmor
2. Posao
3. Posjeta obitelji
4. Živim na Lastovu

9. Jeste li upoznati s vrstama morskih ptica?

Sredozemni galeb (Larus audouinii)	Da	Ne	Ne znam
Kaukal (Calonectris diomedea)	Da	Ne	Ne znam
Gregula (Puffinus yelkouan)	Da	Ne	Ne znam

10. Jeste li ikad došli u kontakt s morskom pticom?

1. Da
2. Ne
3. Ne znam

11. Jeste li upoznati s opasnostima koje prijete morskim pticama?

1. Da
2. Ne
3. Ne znam

12. Ako ste na prethodno pitanje odgovorili „da“, molim Vas napisite koje su to opasnosti koje Vi mislite da prijete morskim pticama.

13. Smatrate li da je važno zaštititi morske ptice na Jadranu?

1. Da
2. Ne
3. Ne znam

14. U donjoj su tablici navedena neka ponašanja koja štete morskim pticama. Molimo Vas da uz svaki tip ponašanja zaokružite koliko biste Vi bili spremni promijeniti takvo ponašanje

	Nimalo	Malo	Osrednje	Mnogo	Izrazito mnogo	Ne znam, ne ponašam se tako
Bacanje smeća ili ostataka hrane na otočićima gdje su na kolonije morskih ptica	1	2	3	4	5	0
Uznemiravanje ptica na kolonijama (svjetlima ili bukom)	1	2	3	4	5	0
Vezivanje plovilima i izlazak na otoke gdje su kolonije morskih ptica	1	2	3	4	5	0
Zagađivanje mora i okoliša	1	2	3	4	5	0
Glisiranje i plašenje morskih ptica	1	2	3	4	5	0

15. Jeste li već prije čuli za LIFE ARTINA projekt?

1. Da
2. Ne

3. Ne znam

16. Što mislite o projektu zaštite ptica na Jadranu?

1. Podržavam takav projekt
2. Ne podržavam takav projekt
3. Ne zanima me projekt
4. Ne znam

17. Ako je vaš odgovor na prethodno pitanje bio „Ne podržavam takav projekt“, možete li ukratko navesti svoje razloge?

18. Biste li rekli da Vam je inače važno da svojim postupcima i odlukama nastojite očuvati prirodu?

1. Uopće mi nije važno
2. Uglavnom mi nije važno
3. Uglavnom mi je važno
4. U potpunosti mi je važno
5. Ne znam, ne mogu odabrati

19. Ukoliko ima još nešto što biste voljeli nadodati, napišite ispod.
